

Dr hab. Igor Kąkolewski, prof. UWM
Instytut Nauk Politycznych UWM w Olsztynie
igor.kakolewski@cbh.pan.pl
ORCID: 0000-0001-5721-3988

Ocena dorobku naukowego, organizacyjnego, dydaktycznego i popularyzacyjnego dr Jana Waszinka

Sylwetka naukowa Habilitanta

Dr Jan Waszink jest absolwentem Uniwersytetu w Lejdzie, na którym uzyskał stopień magistra w zakresie studiów klasycznych w specjalizacji neołacińskiej (1994) oraz Uniwersytetu w Cambridge, gdzie otrzymał stopień magistra literatury europejskiej (1995). Dyplom doktora nauk humanistycznych uzyskał na Uniwersytecie Amsterdamskim na Wydziale Historii Literatury Holenderskiej (2002) na podstawie dysertacji *The Politica of Justus Lipsius. Introduction, Edition, Translation*, która została ogłoszona drukiem dwa lata później. W okresie 1996-2001 był doktorantem na Wydziale Historii Literatury Holenderskiej Uniwersytetu Amsterdamskiego. Następnie w latach 2003-2020 pracował na uniwersytetach w Nijmegen, Utrechcie, Rotterdamie, Lejdzie i Amsterdamie. Od 2020 r. jest adiunktem w Instytucie Historii im. T. Manteuffla Polskiej Akademii Nauk.

Ocena podstawy przewodu habilitacyjnego: Hugo Grotius, *Annals of the Low Countries*, edited with translation and introduction by Jan Waszink (Seria: Bibliotheca Latinitatis Novae), Leuven University Press 2023, ss. 447.

Przedłożona do oceny jako podstawa przewodu habilitacyjnego publikacja Hugo Grotius, *Annals of the Low Countries* stanowi krytyczną edycję źródłową pierwszej części dzieła Hugo Grotiusa pt. *Annales et Historiae de Rebus Belgicis*. Redaktor naukowy edycji dr Jan Waszink dokonał też tłumaczenia z łaciny na język angielski *Annales* oraz opatrzył wydanie koniecznym aparatem naukowym. Całość publikacji poprzedza obszerny *Wstęp* wydawcy (s. 1-122) w języku angielskim, mający charakter monografii naukowej, na którym zamierzam się skoncentrować w niniejszej recenzji. Publikację wzbogaca pięć obszernych aneksów

zawierających materiały źródłowe i źródłoznawcze związane z kontekstem powstania i wczesną recepcją dzieła Grotiusa.

Wstęp został podzielony na 12 rozdziałów (i podrozdziały), w których autor przedstawia historię powstawania rękopisu od ok. 1604 r. oraz pierwszych edycji drukowanych *Annales et Historiae* (dalej cyt: *AH*) z lat 1657-1658 w szerszym kontekście długotrwałej tzw. wojny osiemdziesięcioletniej o niepodległość Niderlandów (1568–1648). Habilitant koncentruje uwagę na pierwszych dwóch dekadach XVII w., okresie tzw. 12-letniego rozejmu 1609-1621 (*Twaalfjarig Bestand*), który zaważył na losach dzieła i samym życiu Hugo Grotiusa (1583-1645) – jednego z najbardziej znanych i uznanych prawników i filozofów politycznych okresu późnego humanizmu, którego nazwisko wymieniane jest w większości współczesnych syntez akademickich dziejów Europy XVII w., głównie jako autora *De jure belli ac pacis* (1625) i twórcy nowożytnego prawa natury i narodów.

Od razu podkreślmy jednak, że stan badań nad *AH* jest dość skromny, jak Habilitant szkicuje w rozdz. 11.8 (s. 116-117), a kluczowe znaczenie wśród publikacji ogłoszonych w XX w. (oprócz badań neolatynistów bazujących na XIX-wiecznych ekspertyzach) ma tutaj rozprawa doktorska historyka H.C.A. Mullera z 1919 r. Rzecz o tyle paradoksalna, że od okresu kształtowania się nowoczesnej historiografii w XIX w., później zaś w XX w., *AH* były uznawane przez większość zarówno holenderskich, jak i anglosaskich historyków zajmujących się postacią i dorobkiem Grotiusa jako ważne źródło do dziejów konfliktów wyznaniowych i politycznych w Europie, a także historii europejskiej myśli politycznej i idei prawnych wczesnej epoki nowożytnej (zob. omówienie recepcji dzieła od XVII do XXI w., 11.7, s. 106-115). Mimo to, jak konkluduje Waszink, wiele aspektów Tacytowego duktu narracji *AH* i refleksji nad zawartą w nich koncepcją racji stanu, a także sceptycznej oceny przez Grotiusa wielu wydarzeń związanych z rewoltą stanów niderlandzkich, w tym znaczenia dzieła w kontekście okresu rozejmu 1609-1621 nie zostało poddanych dotychczas w historiografii dogłębnej analizie. Stąd słusznie Habilitant stwierdza: "The research undertaken by the present editor has been an attempt to provide answers to these questions in order to arrive at a more precise interpretation of the AH" (s. 115). Jednocześnie zaznacza, że najnowsza biografia Hugo Grotiusa autorstwa H. Nellen (2021) pozostaje w zgodności z wynikami jego własnych badań, w niektórych zakresach zaś je uzupełnia.

W rozdz. 1 *Wstępu* (s. 1-12) autor kreśli kontekst historyczny, obejmujący główne fazy powstania stanów niderlandzkich przeciw hiszpańskiej dominacji na przełomie XVI i XVII w., w jakim Grotius (od 1604 r. nominowany dziejopisem stanów niderlandzkich) pracował nad

AH, których część pierwsza *Annales* (5 ksiąg), napisana w głównym zrebie w latach 1604-1605 w bardziej zwięzły sposób, została poświęcona okresowi od ok. 1559 do 1588 r., druga zaś, obszerniejsza, *Historiae* (18 ksiąg), początkowo spisana pomiędzy 1606 a 1608 r., dotyczy lat 1588-1609. Pytaniem, na które Waszink stara się odpowiedzieć w dalszej części edytorskiego *Wstępu*, jest, dlaczego manuskrypt AH, powstały na oficjalne zamówienie niderlandzkich stanów, nie został oddany po jego ukończeniu w latach 1612-1613 do druku, lecz musiał czekać do 1657 r. na pierwsze wydanie.

Należy docenić syntetyzujący sposób ujęcia przez Habilitanta skomplikowanej tematyki kształtowania się Republiki Siedmiu Zjednoczonych Niderlandów (*Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden*) w pierwszych dekadach XVII w. Skomplikowanej – ponieważ do walki z wrogiem zewnętrznym, tj. hiszpańskimi Habsburgami, doszły też wewnętrzne spory stronnictw prezentujących różne stanowisko wobec czasowego zawieszenia broni z Hiszpanią, na co z kolei nałożył się spór teologiczny między dwoma ugrupowaniami kalwinistów – tzw. remonstrantami (niderl. *Staatsgezinde*) a gomarystami. Ten splot konfliktów doprowadzić miał do uwięzienia Grotiusa – sympatyzującego z remonstrantami i zajmującego wysokie stanowisko pensjonariusza Rotterdamu – który po ucieczce z więzienia w 1621 r. rozpoczął długoletnie wygnanie zagranicą. Podczas kolejnych przystanków przymusowej emigracji dokonywał (1622, 1635-1637) rewizji manuskryptu AH. Habilitant przedstawia losy autora i jego dzieła, powstałego na oficjalne zamówienie władz Republiki, w której łonie ostry konflikt stał się powodem publikacji AH dopiero 12 lat po śmierci Grotiusa. Podkreślmy tutaj precyzyjny i zarazem zwięzły sposób, w jaki Waszink szkicuje odgrywające istotną rolę w tym kontekście spory wyznaniowe (s. 9-13). Podobnie jak nieco dalej charakteryzuje stanowisko Grotiusa niewolne od ambiwalencji, jednak w sumie zgodne z duchem wczesnonowożytnego pragmatycznego tolerowania Żydów przez chrześcijan (s. 17-18).

W rozdz. 1 Habilitant charakteryzuje też późno humanistyczne środowiska uniwersyteckie w Lejdzie – *alma mater* Grotiusa – oraz jego wkład w nowe metody uprawiania *arte historicae*. Tutaj Waszink dotyka po raz pierwszy jedną z kluczowych kwestii – specyfikę warsztatu historycznego Grotiusa. Do tematyki tej powróci jeszcze kilkakrotnie, m.in. w rozdz. 5 (s. 25-29) oraz 9.3 (s. 79-80). Tutaj można zasygnalizować możliwość postawienia pytania, które Habilitant we *Wstępie* nie stawia, a mianowicie o związki pomiędzy rozwojem warsztatu wczesnonowożytnego jurysty i historyka. Sam Grotius uzyskał nie tylko doktorat z prawa, ale przyczynił się poprzez swe ekspertyzy i dzieła do rozwoju myśli prawniczej w Europie. Z kolei jego działalność jako historyka – mniej zauważana i doceniana – przypadła na czas

kształtowania się od połowy XVI do XVII w. erudycyjnej szkoły w historiografii europejskiej. W okresie tym – jak stwierdza m.in. Krzysztof Pomian¹ – późnohumanistyczna historiografia oparta na imitacji antycznych autorów, pojmowaniu dziejów jako części literatury i retoryki, a także estetycznym i moralizującym ujmowaniu historii, będzie ustępować miejsca warsztatowi historyka-erudyty, stosującego bardziej krytyczną analizę źródeł dawniejszych i współczesnych. Najlepsze przygotowanie do tego dawało wykształcenie i podejście prawnicze. Jak pisze Anthony Grafton (cytowany co prawda przez Waszinka, jednak głównie w kontekście rozwoju *artes historicae* i ich powiązań z retoryką, s. 15, por. też s. 110) w odniesieniu do prekursorów szkoły erudycyjnej w historiografii połowie XVI w. – prawników Francois Baudouin i Jean Bodin z generacji poprzedzającej Grotiusa: „Baudouin and Bodin argued that the jurist must be a historian, if he was to avoid humiliating errors of chronology and interpretation. As or more important, the historian must be a jurist, if he was to set events into their political and legal contexts and to understand their bearing on the evolution of the Roman state [...] A marriage with the law – even a forced one – could only benefit the humanists, and several of the north European artists of history called for such a match”².

Pewien niedosyt, który na pierwszy rzut oka u czytelnika wzbudza skrótowe przedstawienie tej tematyki we *Wstępie* wydawcy, znika, jeśli sięgniemy do pogłębionych wywodów Habilitanta zawartych w jego artykule *Grotius as Historian* (2021)³, w którym analizuje warsztat Hugo Grotiusa jako prawnika-teologa-historyka. Jakkolwiek odniesienie Grotiusa-historyka przez Waszinka do XVII-wiecznego trendu antykwarianizmu w ówczesnym dziejopisarstwie jest istotne, to jednak pozostawia szerokie pole do dalszych analiz zwłaszcza w szerszym kontekście rozwoju erudycyjno-krytycznego nurtu historiografii w XVII w. Niemniej lektura wspomnianego artykułu Jana Waszinka dowodzi, że Habilitant tutaj, podobnie jak w wielu innych miejscach *Wstępu*, zwięźle podsumowuje wyniki swoich długoletnich badań. W obszerniejszy i dogłębny sposób przedstawił je w ogłoszonych wcześniej monograficznych publikacjach (tylko 11 najważniejszych autor wymienia w bibliografii, s. 43-431). Należy o tym pamiętać, oceniając jego wywody i konkluzje w zwięzły sposób przedstawione we *Wstępie*. Kryje się za nimi wiele lat badań i szczegółowych analiz, których

¹ Krzysztof Pomian, *Historia jako przedmiot wiedzy*, wyd. II, Warszawa 2010, tutaj zwłaszcza s. 107-109. Poza tym Pomian często (choć raczej marginalnie) odwołuje się do Grotiusa – zob. s. 181, 216, 217, 228, 387, 390 jego uwagi dotyczące percepcji Grotiusa w kręgach francuskich erudyty, szczególnie zaś jego relacji z Jeanem Mabillonem.

² Anthony Grafton, *What was history? The Art of History in Early Modern Europe*, Cambridge 2007, s. 69.

³ Jan Waszink, *Grotius as Historian*, [w:] *The Cambridge Companion to Hugo Grotius*, R. Lesaffer and J. Nijman (eds.), Cambridge 2021, s. 315-338, tutaj zwłaszcza s. 322-324 oraz s. 326-327.

wyniki Jan Waszink opublikował w szeregu tomów zbiorowych i czasopism o międzynarodowym zasięgu.

Ta ostatnia obserwacja dotyczy też przeprowadzonej – poczynając od rozdz. 4. (s. 20-25) i dalej w rozdz. 7 (zwłaszcza s. 34-39) – dogłębnej analizy różnych aspektów wczesnonowożytnego tacytyzmu oraz wpływu narracji Tacyta (w tym walorów stylistycznych) jako autora *Historiae* i *Annales*, na styl Grotiusowych *AH* oraz jego koncepcji życia politycznego (racja stanu). Habilitant podkreśla postrzeganie dzieł Tacyta jako „substytutu” koncepcji Machiavellego oraz wpływ tacytyzmu na proces „sekularyzacji” europejskiej myśli politycznej wczesnej epoki nowożytnej w duchu politycznego realizmu. Tematyka ta leży zresztą u podstaw realizowanego przez Habilitanta i jego zespół badawczy od 2020 r. w Instytucie Historycznym PAN w Warszawie w ramach grantu NCN szeroko zakrojonego projektu „Sekularyzacja Zachodu: Tacytyzm od XVI do XVIII wieku”. Wyływa też z wcześniejszych badań Jana Waszinka nad myślą Justusa Lipsiusa, który komentował w swych dziełach pisma Tacyta, m.in. podczas swej profesury na uniwersytecie w Lejdzie. W swym *Wstępie* Habilitant przypomina wpływ Lipsiusa na dzieło i niektóre poglądy Grotiusa (s. 23, 36-38). W tym zakresie można śmiało założyć, również na podstawie recepcji w międzynarodowym środowisku naukowym wcześniejszych badań Habilitanta oraz obecnie prowadzonego projektu, że ekspertyza Jana Waszinka jest unikalna. Stąd zrozumiałe jest też selektywne podejście do przywoływanej we *Wstępie* wydawcy literatury przedmiotu w odniesieniu do kwestii ewolucji wczesnonowożytnej myśli politycznej w kierunku politycznego realizmu, czy na temat powiązań między recepcją Tacyta i Machiavellego w tym okresie⁴. Podkreślmy też generalnie konieczność i zasadność wybiórczego podejścia przez Habilitanta w recenzowanej publikacji do rozległej literatury przedmiotu dotyczącej wielowątkowych zagadnień historii filozofii politycznej.

W rozdz. 6 (s. 29-44), m.in. w kontekście zarzutów o makiawelizm zwolenników *Staatsgezinde*, zostaje przedstawiona kwestia udaremnienia przez Stany Generalne publikacji *AH* w okresie 1612-1613. W kolejnych częściach rozdz. 7 (s. 44-57) Waszink ukazuje specyfikę i nowatorskość swego metodologicznego warsztatu, poddając analizie składnię i formy imitacji stylu Tacyta w *AH* Grotiusa oraz kompozycyjno-narracyjną strukturę tego dzieła. Stawia też intelektualnie frapujące pytanie: czy w stylu *AH* można zauważyć literackie „udramatyzowanie” narracji Grotiusa, trzeźwo konkludując: „The idea of putting in a ‘tragic’

⁴ Np. brak odwołania ważnego dla zrozumienia realizmu politycznego wczesnej epoki nowożytnej opracowania Herfrieda Münklera, *Machiavelli. Die Begründung des politischen Denkens der Neuzeit aus der Krise der Republik Florenz*, 2004.

‘cosmic’ or ‘divinely-steered’ perspective has occurred to him occasionally, and he permitted the idea to enter his text, but only in order to show his reluctance regarding such interpretations of the events, and to make way for his own political, secular, and indeed (to him) truly Tacitean understanding of that history. This can in turn be connected with the *Staatsgezinde* position in the Truce Conflicts” (s. 56). Nieco dalej Habilitant podkreśla własne stanowisko wobec trendów obecnych we współczesnej historii idei: „Thus, in Grotius’ imitation, Tacitus’ style is characterised by a particular syntax and verbal style, as well as by his significance as a political historical author, not by his narrative, dramatic, and other more structural literary qualities and techniques that have moved to the centre of attention in modern scholarship” (s. 56).

Rozdz. 8 (s. 67-81) został poświęcony analizie „tacytowego” portretowania w *AH* postaci kluczowych dla pierwszej fazy wojny o niepodległość Niderlandów: hrabiego Nassau i księcia Oranii Wilhelma I Milczącego (1572-1584 stadhoudera prowincji Niderlandów); króla Hiszpanii Filipa II (formalnie władcy Niderlandów w latach 1555–1598) oraz Roberta Dudleya, Earl of Leicester (1585-1587 sprawującego urząd gubernatora *Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden*). Podobnie jak dla całego dzieła Grotiusa charakterystyczne we fragmentach dotyczących tych postaci jest przedstawianie ich działań w sposób „realistyczny” i etycznie neutralny, wolny od tradycyjnych ocen moralizujących oraz podkreślania słuszności motywacji religijnych reprezentowanych przez którąś ze stron konfliktu. Zwłaszcza charakterystyka niektórych „makiawelskich” zachowań Wilhelma Orańskiego – uznawanego przecież w Republice Zjednoczonych Niderlandów za bohatera – mogła budzić kontrowersje w środowisku pierwszych holenderskich czytelników manuskryptu *AH*.

W podobnie wyważony sposób Grotius będzie oceniał w ostatnich księgach *Historiae* oraz czterech innych pismach analizowanych przez Habilitanta w rozdz. 9.1 (s. 67-72) *Wstępu* wydarzenia leżące u genezy rozejmu 12-letniego. Konflikt między księciem Maurycym Orańskim i ortodoksyjną partią kalwinistów dążącą do kontynuacji wojny z Hiszpanią a umiarkowaną partią landsadvocaata Johanna van Oldenbarnevelta, który zdecydował się podpisać rozejm z Hiszpanią w 1609 r., zaś 10 lat później został skazany przez politycznych przeciwników na śmierć, zaważyć miał na losach *AH* oraz uwięzieniu Grotiusa. Podczas negocjacji rozejmowych Grotius odgrywał, jak określa to Waszink, rolę ważnego doradcy oraz „‘ghost-writer’ in the background” stronnictwa dążącego do zawieszenia broni (s. 70). Mimo to trudno byłoby na podstawie jego twórczości jednoznacznie sklasyfikować Grotiusa jako jednoznacznego zwolennika lub przeciwnika rozejmu – raczej należy go uznać za umiarkowanego stronnika partii Oldenbarnevelta.

W dalszych częściach rozdz. 9 (s. 72-79) Habilitant charakteryzuje inne wybrane pisma prawnicze i historyczne Grotiusa: *Parallelon Rerumpublicarum* (ok.1600), *De Iure Praedae* (1604-1606), *De Antiquitate Reipublicae Batavicae* (1610), *De Iure Belli ac Pacis* (1625), *Historia Gotthorum* (ok.1637) oraz dwa traktaty o pochodzeniu mieszkańców Ameryk (1641-1643). Waszink zwraca tutaj uwagę – w ślad za wcześniejszymi swoimi publikacjami artykułowymi – na intelektualny „bipolarizm” Grotiusa: „between legal normativity and moral optimism on the one hand, and scepticism, moral pessimism and reason of state on the other” (s. 75), wynikający z suwerenności i głębi intelektualnej jego poglądów. Przy okazji krótko szkicuje warsztat historyczny Grotiusa, odsyłając czytelnika do swego obszerniejszego artykułu *Grotius as Historian* z 2021 r.

Rozdz. 10 (s. 82-89) Habilitant poświęca kwestii kluczowej z punktu widzenia krytycznej edycji, a mianowicie bazie źródłowej, na której oparł się autor przy pisaniu *AH*. Tutaj Waszink – moim zdaniem w sposób mistrzowski – stara się rozwikłać problem trudny do rozwiązania. Trudność wynika z literackiego duktu narracji *AH*, a także wykorzystania przez Grotiusa zarówno własnych przeżyć i wspomnień, jak i ustnych relacji innych bezpośrednich lub pośrednich świadków wydarzeń – w tym jego ojca Jana de Groot, który był nawet podejrzewany o współautorstwo tekstu. Habilitant dokonuje szczegółowej analizy źródeł, które zostały lub mogły być wykorzystane przez Grotiusa, dzieląc je na: 1) drukowane (nieliczne w momencie pisania *AH*) historie antyhiszpańskiej rewolty w Niderlandach; 2) źródła dokumentowe i narracyjne (np. pamflety), w tym teksty dostępne dla Grotiusa jako osoby należącej do holenderskiej elity politycznej i gospodarczej (m.in. funkcja doradcy *Vereenigde Oostindische Compagnie – VOC*); 3) wspomniane wyżej relacje naocznych świadków i własne wspomnienia.

Obszerny rozdz. 11 (s. 90-117) został poświęcony analizie kompozycji *AH*, charakterystyce kolejnych wersji manuskryptów, wersji drukowanych, tłumaczeniom, a także recepcji dzieła, poczynając od okresu przed jego ogłoszeniem drukiem aż po czasy współczesne. Edytor charakteryzuje tutaj kolejne fazy pracy Grotiusa nad rękopisem podczas życia autora na emigracji, a także losy manuskryptów po jego śmierci. Problemem nierozwiązanym w dotychczasowych badaniach, który rzutował jednak na wybór podstawy wydawniczej w przedłożonej przez Habilitanta do recenzji krytycznej edycji źródłowej, jest kwestia, dlaczego do naszych czasów nie zachowała się wersja rękopiśmienna *Annale*, a tylko manuskrypt *Historiae* (s. 97). Waszink zakłada, że wersja *Annales* zawarta w pierwszej publikacji, która dzięki staraniom synów Hugo Grotiusa ukazała się drukiem w 1657 r. w

Amsterdamie, była oparta na wersji manuskryptu ukończonego przez autora w latach 1612-1613. Po omówieniu pierwszych czterech edycji *AH* w latach 1657-1658, Waszink przedstawia drogi prowadzące dzieło do umieszczenia go na watykańskim Indeksie Ksiąg Zakazanych wkrótce po ogłoszeniu drukiem. Co istotne, prezentacja tego ostatniego zagadnienia oparta jest na własnych badaniach archiwalnych, których owocem jest wydanie w części aneksowej (*Appendix 2*) angielskiego tłumaczenia dwóch raportów cenzorskich dla Kongregacji ds. Indeksu (opublikowanych wcześniej przez Waszinka w obszerniejszej formie latach 2003-2004).

W krótkim rozdz. 11.6 (s. 104-106) Habilitant zwięźle charakteryzuje wczesnonowożytne tłumaczenia *AH* na język francuski (wydania 1662, 1672 – Amsterdam), angielski (1665 – Londyn) oraz niderlandzki (1681 – Amsterdam). Przy lekturze tej części *Wstępu* można odczuć pewien niedosyt w kontekście przedłożonej do recenzji krytycznej edycji *Annales* w oryginalnej wersji łacińskiej z tłumaczeniem na język angielski. Wydawca bowiem dosłownie w jednym zdaniu (s. 105) wymienia „an inaccurate English translation” Thomasa Manley’a z 1665 r. w publikacji *De Rebus Belgicis: or, The Annals, and history of the Low-Country-Warres*, nie charakteryzując zasygnalizowanych jedynie krótko deficytów tłumaczenia i odsyłając czytelnika jedynie w przypisie (przyp. 280) do wspomianej na początku mojej recenzji dysertacji H.C.A. Mullera z 1919 r. Moim zdaniem należałoby tutaj kwestię niedoskonałości tłumaczenia angielskiego rozwinąć, przynajmniej w takim zakresie, w jakim Habilitant czyni to w następnym akapicie w odniesieniu do jakości tłumaczenia na język niderlandzki Joana Gorisa z 1681 r.: „Although Goris’ translation is generally accurate and reliable, he made no attempt to render the Tacitist style into Dutch”. Charakterystyka ta jest o tyle istotna, ponieważ Jan Waszink opublikował własne tłumaczenie *Annales* na język niderlandzki⁵. Jest też niezrozumiałe, dlaczego Habilitant nie zamieszcza opisu bibliograficznego tego właśnie tłumaczenia w aparacie naukowym swojej edycji łacińsko-angielskiej, wspominając je tylko *en passant* we *Wstępie* wydawcy.

Po obszernym omówieniu recepcji dzieła Grotiusa od momentu pierwszych publikacji do początku XXI w. (s. 106-177) Habilitant w konkluzjach (rozdz. 12, s. 117-121) podsumowuje najważniejsze wnioski z przeprowadzonej krytyki wewnętrznej i zewnętrznej *AH*, których część – 5 ksiąg *Annales* – tworzy główny zrab jego krytycznej edycji źródłowej. W uwagach wydawniczych przedstawia przyjęte przez siebie zasady edytorskie. Wskazuje, że jego własna

⁵ Hugo de Groot, *Kroniek van de Nederlandse Oorlog: de opstand 1559 – 1588*, vertaling en nawoord Jan Waszink, Nijmegen 2014.

edycja *Annales* opiera się głównie na drugim wydaniu łacińskiego tekstu *AH* z 1657 r., które, jak można założyć, opierało się na zagubionej części manuskryptu. Oczywiście błędy drukarskie wydania z 1657 r. zostały przez Habilitanta skorygowane, natomiast wskazane przez niego wydanie z 1658 r. in octavo potraktował jako podstawę referencyjną, zaznaczając warianty tekstowe obu wydań w aparacie naukowym obecnej edycji. Habilitant dokonał też własnego podziału tekstu na akapity. Z kolei w przypadku tłumaczenia na język angielski zostało ono dokonane na podstawie wydania łacińskiego in octavo z 1658 r. oraz przy wsparciu tłumaczenia Jana Waszinka na język niderlandzki opublikowanego w 2014 r.

Wydanie oryginału łacińskiego pięciu ksiąg *Annales* i jego współczesnego tłumaczenia na język angielski stanowi główną część publikacji (s. 130-358) wraz ze streszczeniami w języku angielskim (s. 359-365). Dokładna ocena jakości tłumaczenia z łaciny na angielski nie mieści się w ekspertyzie autora niniejszej recenzji i powinna zostać dokonana przez biegłego w tej materii neolatynistę i anglistę lub eksperta historyka posiadającego tego rodzaju ekspertyzę. Moją uwagę zwróciło konsekwentne użycie przez edytora określenia zarówno w jego *Wstępie* (s. 8) i indeksie (s. 436), jak i angielskim tekście tłumaczenia *Annales* (zob. 165, 217, 329 oraz s. 347 przyp. 51) oraz części aneksowej (s. 390) nazwy: *German Empire* na oddanie Świętego Cesarstwa Rzymskiego (Narodu Niemieckiego) zamiast stosowanego często skrótowo w literaturze anglosaskiej *Holy Empire* (lub *Holy Roman Empire*). Wybór takiej formy został podyktowany bezpośrednim tłumaczeniem używanej przez Grotiusa łacińskiej nazwy *Imperium Germanicum* (lub czasami też *foderum Germanicum*). Podobnie wydawca niekiedy doprecyzowując dodaje w tłumaczeniu angielskim (nieistniejącą w wersji łacińskiej) numerację w odniesieniu do cesarza Karola V (s. 137, 165), z kolei nie czyni tego w odniesieniu do króla Francji Karola IX. Natomiast uzasadnienia wyboru angielskiej wersji nazwy Dutch Republic, czy formy William of Orange zamieszcza w uwagach edytorskich (s. 127). Pod tekstem łacińskim zostają w przypisach odnotowane różne lekcje tekstu we wspomnianych wyżej wydaniach drukiem *Annales* Przypisy objaśniające zostały dodane wyłącznie do tekstu angielskiego tłumaczenia i zgrupowane w odniesieniu do pojedynczych ksiąg (s. 339-358).

Ważną uzupełniającą część edycji stanowi obszerna część aneksowa (s. 367-413). Obejmuje ona (*Appendix 1*) spis zachowanych wersji manuskryptów *Historiae* Grotiusa w Bibliotece Uniwersytetu w Lejdzie, Bibliotece Narodowej w Paryżu; (*Appendix 2*) angielskiego tłumaczenia dwóch raportów cenzorskich dla watykańskiej Kongregacji ds. Indeksu dotyczących treści *AH*; (*Appendix 3*) pokrywających się treściowo krótkich tekstów Grotiusa z *Historiae* oraz Emanuela van Meterena z jego *Memorien der Belgische ofte Nederlantsche*

Historie van onsen tijden (1599) poświęconych ocenie zmarłego króla Filipa II (dzieje konfiskaty i kontrowersji wokół działu Meterena Waszink przedstawia obszernie we *Wstępie* (s. 6-7, 83-84, 88, 113); (*Appendix 4*) fotokopii strony tytułowej Pompeius Iustinianus, *Bellum Belgicum sive Belgicarum rerum e commentariis Pompei Iustiniani libri VI*, Coloniae 1611 wraz z fotokopią rękopiśmiennej notatki Grotiusa z adnotacją stron z podkreśleniami w tekście tego dzieła; (*Appendix 5*) angielskie tłumaczenie parafrazy jednego z drukowanych utworów satyrycznych dotyczących Johanna Oldenbarnevelta z 1619 r.; (*Appendix 6*) listy sentencji i powiedzeń w księgach pierwszej i drugiej *Annales*; (*Appendix 7*) łacińskiego streszczenia ksiąg 1-5 *Annales* wydawcy łacińskiego oryginału.

Obszerna bibliografia (s. 415-431) została podzielona na: źródła rękopiśmienne, starodruki, opracowania naukowe. Edycję kończą spis ilustracji oraz dwa indeksy (rzeczowe, osób i nazw geograficznych), sporządzone osobno dla *Wstępu* (435-439) oraz części *Annales* przetłumaczonej na język angielski i odnoszących się do niej przypisów. Tym samym publikacja spełnia wszystkie wymagania stawiane przed naukową edycją źródłową.

Ocena pozostałych osiągnięć naukowych, dydaktycznych i popularyzujących wiedzę

Przede wszystkim należy zwrócić uwagę na osiągnięcia naukowe Habilitanta w zakresie edycji źródłowych kluczowych dla rozwoju myśli politycznej wczesnej epoki nowożytnej oraz publikacji monograficznych artykułów naukowych poświęconych tej tematyce. Dr Jan Waszink jest głównym redaktorem naukowym ważnej serii wydawniczej pt. *Bibliotheca Latinitatis Novae*, zainicjowanej w 1998 r. (a zatem przed doktoratem Habilitanta w 2002 r.), publikowanej do 2012 r. w holenderskim wydawnictwie Van Gorcum (7 tytułów), a od 2013 r. do chwili obecnej w belgijskim Leuven University Press (4 tomy do 2023 r.). W serii tej ukazują się edycje krytyczne nowołacińskich dzieł wybitnych nowożytnych myślicieli wraz z tłumaczeniem na język angielski. Habilitant jest redaktorem naukowym w sumie trzech książkowych publikacji naukowych, z których pierwsza ukazała się przed doktoratem: 1) Hugo Grotius, *Antiquity of the Batavian Republic* (współred. 2000); 2) Justus Lipsius, *Politica. Six books of Politics or Political Instruction*, (2004); 3) oraz recenzowanej powyżej: Hugo Grotius, *Annals of the War in the Low Countries* (2023). Dodajmy, że Jan Waszink jest też redaktorem naukowym wydania innego dzieła Hugo Grotiusa, *De Iure Praedae Commentarius*, (2017 – jakkolwiek w wersji dostępnej online pod podanym adresem: <https://arkyves.org/view/DelurePraedae> znajdujemy zastrzeżenie: „At this stage (September 2018), the apparatus criticus is not yet completed, as are the literature references in the

10

margin”), a także wspomnianego wyżej tłumaczenia na język niderlandzki: Hugo de Groot, *Kroniek van de Nederlandse Oorlog. De Opstand 1559-1588*, vertaling en nawoord door Jan Waszink, Vantilt, Nijmegen, 2014. Poza tym jest współredaktorem łacińsko-niderlandzkiej edycji, która ukazała się przed jego doktoratem: Hugo Grotius, *De Antiquitate Reipublicae Batavicae*, Arnhem 1995. Z kolei po doktoracie, na fali zainteresowań Hugo Grotiusem, opublikował niewielką dwujęzyczną popularnonaukową broszurę (ss. 40) pt. *Hugo de Groot in Leiden / Grotius in Leiden, a walking tour* w Leiden Publications (2017)⁶.

Dr Jan Waszink jest autorem opublikowanych po angielsku i niderlandzku, a także pojedynczych po niemiecku, francusku i włosku artykułów naukowych, w tym w wydawnictwach i czasopismach cieszących się wysoką renomą międzynarodową. Publikacje te ukazały się zarówno przed jak i po jego doktoracie. Ta ostatnia grupa publikacji (nie licząc w druku lub przyjętych do druku) obejmuje 7 rozdziałów w monografiach naukowych, 9 artykułów w wydawnictwach zbiorowych oraz 13 artykułów ogłoszonych w czasopismach naukowych (versus 8 artykułów w okresie przed doktoratem). Publikacje te potwierdzają uznanie badań i pozycję Habilitanta w środowisku *international scientific community*. Poruszana w nich tematyka ściśle koresponduje z równolegle prowadzonymi pracami edytorskimi. Dlatego też, jak stwierdziłem wcześniej, dokonania edytorskie Habilitanta należy oceniać nie tylko poprzez analizę wydawnictw źródłowych, które ukazały się pod jego redakcją naukową, lecz w połączeniu z lekturą jego publikacji artykułowych ukazujących szeroką erudycję, multidyscyplinarność warsztatu i głębię intelektualną refleksji. Szczególnie należy tu podkreślić publikacje związane z tematyką wczesnonowożytnego tacytyzmu, a także twórczości dwóch postaci, nad którymi koncentrował się do tej pory główny nurt badań dra Waszinka: Justusa Lipsiusa i Hugo Grotiusa, nie uciekając jednak od innych odwołań, np. recepcji Polibiusza nie tylko wśród autorów pozostających w centrum jego zainteresowań, lecz w szerszym kręgu filozofów politycznych XVI i XVII w. Przy tym niektóre z ogłoszonych w jego monograficznych artykułach wyników badań (zob. zwłaszcza: *Oldenbarnevelt and Fishes. Satirical Prints from the 12-Years Truce* oraz *New documents on the prohibition of Grotius' Annales et Historiae by the Roman Index*) oraz wydanych krytycznie tekstów źródłowych

⁶ Publikacja ta była dla mnie niedostępna, a w jej szkicowej charakterystyce korzystam wyłącznie z opisów bibliograficznych w katalogach online – zob. też https://www.academia.edu/35141742/Grotius_in_Leiden_A_walking_tour_Bilingual_Dutch_English

wzbogaciło część aneksową publikacji będącej podstawą przewodu habilitacyjnego, a także zostało zaprezentowanych w podsumowującej formie we *Wstępie* do edycji *AH*⁷.

W swych publikacjach Jan Waszink stosuje opracowaną przez siebie metodę analizy tekstu źródłowego w powiązaniu z badaniem jego formy literackiej/ retorycznej oraz kontekstualizacją. Metodę tę rozwinął podczas badań nad tekstami Justusa Lipsiusa. Metoda ta wyróżnia jego warsztat na tle metodologii większości historyków idei i zdobyła mu międzynarodowe uznanie. Podobną metodę zastosował też podczas pisania przedłożonej do oceny pracy będącej podstawą przewodu habilitacyjnego. Stosuje ją również na potrzeby obecnie realizowanego projektu „Sekularyzacja Zachodu: Tacytyzm od XVI do XVIII wieku” w ramach grantu NCN. Poza tym w latach 2004-2008 był kierownikiem NWO-VENI grantu w projekcie „Project The Annales and Historiae by Hugo Grotius” realizowanym na Uniwersytecie im. Radbouda w Nijmegen, wcześniej zaś w 2009 r. badaczem w grantowym projekcie „Mapping the Latin Enlightenment” na Uniwersytecie w Utrechcie. Jego staże

⁷ Wskażę tutaj tylko moim zdaniem ważniejsze publikacje angielskojęzyczne Habilitanta tematycznie powiązane z tematyką publikacji będącej podstawą przewodu habilitacyjnego: *New documents on the prohibition of Grotius' Annales et Historiae by the Roman Index*, „Grotiana” N.S., 24-25, 2003-2004, s. 77-138; *Shifting Tacitisms. Style and Composition in Grotius's Annales*, „Grotiana” NS, 29, 2008, s. 85-132; *Using the Work: Remarks on the text of De Iure Praedae*, „Grotiana” NS, 26-28, 2005-2007, s. 215-245; *Polybius and Prudentia*, [w:] A.P.M.H. Lardinois, M.G.M. van der Poel and V.J.C. Hunink (eds), *Land of Dreams: Greek and Latin Studies in Honour of A.H.M. Kessels*, Leiden, 2006, s. 373-383; *The Ideal of the Statesman-Historian. The case of Hugo Grotius*, [w:] J. Hartman, J. Nieuwstraten en M. Reinders (eds.), *Public offices, personal demands: capability in governance in the seventeenth-century Dutch Republic*, Newcastle, 2009, s. 101-123; *Your Tacitism or mine? Modern and early-modern conceptions of Tacitus and Tacitism*, „History of European Ideas” 36, 2010, s. 375-385; *Lipsius and Grotius: Tacitism*, „History of European Ideas” 39/2, 2013, s. 151-168; *Controversies on reason of state: Lipsius on Scripture and Politics*, [w:] R. von Friedeburg (ed.), *Politics, Law, Society and Religion in the Politica (1590s-1650s)*, Hildesheim 2013, s. 15-32; *The Low Countries: constitution, nationhood and character according to Hugo Grotius*, [w:] L. Jensen (ed.), *The Roots of Nationalism. National Identity Formation in Early Modern Europe 1600-1815*, Amsterdam 2016, s. 135-152; *Henry Savile's Tacitus and the English role on the Continent: Leicester, Hotman, Lipsius*, „History of European Ideas”, 42, 2016, s. 303-319; *Oldenbarnevelt and Fishes. Satirical Prints from the 12-Years Truce*, „History of European Ideas”, 46.7, 2020, s. 903-915; *Hugo Grotius on the agglomerate polity of Philip II*, „History of European Ideas”, 46.3, 2020, s. 276-291; *Religion and government in Hugo Grotius' Annales: orthodoxy, William the Silent and Reason of State*, „Grotiana”, 2021, s. 110-136; *Hugo Grotius: Historical Writings*, [w:] R. Lesaffer and J. Nijman (eds.), *The Cambridge Companion to Hugo Grotius*, Cambridge 2021, s. 315-338;

zrealizowane po doktoracie obejmują Brill Fellow w Leiden University Library (2016-2017) oraz Aminius Fellow w Bibliotece Uniwersytetu w Lejdzie (2019).

Edycje źródłowe Habilitanta nie tylko znalazły uznanie badaczy, lecz trafiły też na listy lektur uniwersyteckich w Wielkiej Brytanii, Niemczech i Japonii. Jan Waszink w swej działalności dydaktycznej – jak stwierdza w autoreferacie – prowadził kursy licencjackie i magisterskie dla studentów historii, stosunków międzynarodowych, literatury i prawa, łącząc nauczanie o przeszłości z analizą zagadnień nam współczesnych. Był prelegentem na 11 międzynarodowych naukowych sympozjach i konferencjach w Europie i Stanach Zjednoczonych, organizatorem kilku paneli tematycznych, sympozjów oraz prezentacji książek. Jest także – co warto zwłaszcza podkreślić w kontekście jego działalności organizacyjno-dydaktycznej w Polsce – organizatorem międzynarodowych warsztatów „Current Themes and Methods in Intellectual History” dla doktorantów historii w IH PAN w Warszawie w 2022 r. Zaplanował też podobne wydarzenie w 2023 r. (brak danych w autoreferacie – informację anonującą warsztaty odnalazłem pod adresem: <https://ihpan.edu.pl/zaproszenie-na-warsztat-czym-jest-historia-intelektualna/>). Ponadto był członkiem kilku komisji w przewodach doktorskich oraz wspierał swą ekspertyzą 11 prac doktorskich – jak stwierdza w swym autoreferacie – spośród których wskazuje konkretnie 5 tytułów dysertacji w języku angielskim oraz 1 w języku niderlandzkim. Jest autorem 20 krótkich tekstów o charakterze popularnym głównie w języku niderlandzkim oraz dwóch wywiadów radiowych.

Konkluzja

Podsumowując, należy podkreślić doskonały warsztat edytorski, oryginalność badawczej metody oraz wysoki stopień umiędzynarodowienia badań Habilitanta. Zarówno w przedstawionej do oceny jako podstawa postępowania habilitacyjnego publikacji, jak i innych publikacjach o charakterze edycji źródłowych, monograficznych rozdziałach oraz artykułach w tomach zbiorowych i czasopismach dr Jan Waszink wykazuje szeroką erudycję, multidyscyplinarność warsztatu i głębię intelektualnej refleksji. Szczególny nacisk trzeba położyć na jego osiągnięcia w zakresie edycji źródeł historycznych autorstwa wybitnych europejskich intelektualistów, którzy stworzyli kanoniczne dzieła należące do nurtu wczesnonowożytnego tacytyzmu – Justusa Lipsiusa i Hugo Grotiusa.

Zarówno dotychczasowe osiągnięcia badawcze, publikacyjne oraz edytorskie Habilitanta, jego działalność dydaktyczna i organizacyjna, w tym w IH PAN, jak i działania w ramach obecnie realizowanego projektu grantu NCN stwarzają szanse większego

umiędzynarodowienia polskiej historiografii. Dlatego stwierdzam, że przedłożone we wniosku dokonania dra Jana Waszinka spełniają wymagania w art. 218 ust. 1 pkt 2 i 3 ustawy z dn. 20 lipca 2020 r. *Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce* (Dz. U. z 2020 r. poz. 85 z późn. zmianami). Wyrażam pozytywną opinię w sprawie nadania dr Janowi Waszinkowi stopnia doktora habilitowanego w dziedzinie nauk humanistycznych w zakresie historii, wnosząc o dopuszczenie go do dalszych etapów postępowania habilitacyjnego.

Dr. hab. Igor Kąkolewski, prof. UWM

Berlin, 23.04.2024